

فرمانده معظم کل قوا: «کیفیت کار مسئولان ملی و محلی در سراسر کشور می‌تواند موجب افزایش یا خدای‌نکرده کاهش آبروی نظام شود؛ بنابراین مسئولین تا سر حد ممکن، کیفیت کار و خدمت افتخارآمیز خود را افزایش دهند».

مقاله پژوهشی: طراحی الگوی سیاست‌گذاری صنایع دفاعی به منظور دستیابی به اهداف کیفیتی

اردشیر زمانی^۱، سید جواد امینی^۲ و ابوذر جمشیدوند^۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۲/۱۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۰/۰۵

چکیده

بی‌تردید صنایع دفاعی و نظامی، نقشی بی‌بدیل در توسعه پایدار یک کشور ایفا می‌کنند و این نقش زمانی بهتر ایفا می‌شود که سیاست‌گذاری درستی در این حوزه صورت گیرد. با توجه به این هدف، این یک پژوهش کاربردی و توسعه‌ای است و از نظر ماهیت مروری و تأیید عوامل تحلیلی به شمار می‌رود؛ همچنین روایی و پایایی این پژوهش با توجه به میزان آلفای کرونباخ ۰/۸۵۸ و میزان روایی محتوا ۰/۹۲ مورد تأیید قرار گرفت. تعداد جامعه آماری ۱۱۶ نفر بودند که ۱۱۳ نفر از آن‌ها به روش تصادفی انتخاب گردیدند. پژوهشگران پیشین عوامل اثرگذار مختلفی در الگوهای سیاست‌گذاری مطرح کرده‌اند. با توجه به عدم وجود یک الگوی نهایی، هدف این پژوهش شناسایی و ترکیب عوامل معرفی شده در مطالعات گذشته و دستیابی به یک الگوی واحد سیاست‌گذاری برای صنایع دفاعی کشور به منظور دستیابی به اهداف کیفیتی تعیین شد. از آنجایی که دستیابی به یک الگوی جامع نیازمند مطالعه کامل ادبیات پیشین است برای دستیابی به این هدف از روش مرور نظام‌مند استفاده شد. در این مطالعه به منظور یافتن منابع مطالعات مرتبط از پایگاه‌های معتبر علمی داخلی و خارجی استفاده شد. در نهایت با بررسی ۶۸ مطالعه مرتبط به موضوع پژوهش الگویی با ۱۹ عامل اصلی و ۲۷۳ عامل فرعی شناسایی شد. از آنجایی که رویکرد فرایندی در این مطالعه به‌عنوان رویکرد اصلی سیاست‌گذاری استفاده شده است نویسندگان این مطالعه عوامل اصلی و فرعی شناسایی شده را در قالب الگوی فرایندی به صورت ظاهری دسته‌بندی کردند. در نهایت با انجام تحلیل عاملی تأییدی و با حذف سه شاخص، نتایج ملموس و غیرملموس، ساختار و نتیجه نهایی یک الگو به‌عنوان الگوی برآمده از مطالعات پیشین معرفی شد.

واژگان کلیدی: سیاست‌گذاری، صنایع دفاعی، تدوین سیاست، اجرای سیاست، واپایش سیاست.

۱. دکتری مدیریت بازرگانی، دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه تهران، تهران، ایران (نویسنده مسئول) - Ardeshir.zamani@ut.ac.ir
۲. دانشیار گروه مدیریت راهبردی، دانشکده مدیریت راهبردی، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران - sjamini20@gmail.com
۳. دانشجوی دکتری مدیریت راهبردی، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران - Jamshidvand@gmail.com

۱. کلیات

۱-۱. بیان مسئله

صنایع دفاعی در هر کشوری به‌عنوان یکی از مهم‌ترین ارکان امنیتی و اجتماعی شناخته می‌شود که نقش مهمی در بقا و توسعه ساختاری کشورها بازی می‌کند و بدون وجود صنایع دفاعی قدرتمند پیشرفت و توسعه بی‌معنی به نظر می‌رسد (خوپرو و همکاران، ۱۳۹۷: ۴۹). بازیگران صنعت دفاعی در کشور ما نیز تلاش کرده‌اند تا با کسب ادراک و فهم لازم از شرایط و اقدامات کشورهای دیگر و با بومی‌سازی آن‌ها، سیاست‌هایی را تجویز کنند تا در تحول کشور نقش اثربخش‌تری را ایفا نمایند (باقری، ۱۴۰۰: ۱۷۶-۱۷۷). در خصوص این سیاست‌ها تاکنون مطالعاتی نیز به چاپ رسیده است (بوشهری، ۱۳۹۵: ۸۹)؛ اما هیچ‌کدام اقدام به ارائه یک الگوی جامع سیاست‌گذاری در صنایع دفاعی نکرده‌اند.

ارائه یک الگوی جامع سیاست‌گذاری در سازمان‌هایی که شاکله اصلی امنیت کشور مدیون آن‌هاست و نقش بی‌بدیلی در معادلات منطقه‌ای ایفا می‌کنند جزء موارد مهمی است که باید به آن‌ها رسیدگی شود. بدیهی است اهمیت داشتن الگوی سیاست‌گذاری برای چنین سازمان و نهادی که به دلیل ماهیت عمومی آن از قابلیت‌ها و مشخصات متفاوتی نسبت به سایر سازمان‌ها و نهادها برخوردار است و فاقد الگوی سیاست‌گذاری است بر کسی پوشیده نیست. این اهمیت زمانی دوچندان می‌شود که این الگو در پی افزایش احتمال دستیابی به اهداف کیفیتی سازمان دفاعی باشد؛ بنابراین باید برای سیاست‌گذاری بین سازمان و ذی‌نفعان آن، سازوکارها و ساختارهای ویژه طراحی و اجرا شود. این ضرورت ریشه در تنوع ذی‌نفعان، تنوع خدمات و راهبردی بودن خروجی صنایع دفاعی کشور دارد (باقری، ۱۴۰۰: ۱۷۶-۱۷۷)؛ اما آنچه انگیزه انجام این پژوهش را دوچندان می‌کند توجه به این نکته است که ذی‌نفعان صنایع دفاعی کشور به لحاظ جایگاه با یکدیگر تفاوت‌های زیادی دارند و این امر طراحی الگوی سیاست‌گذاری برای این صنعت را سخت می‌کند (کریم‌میان و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۰۰). طراحی الگوی سیاست‌گذاری صنایع دفاعی برای نهادی با این سطح از اهمیت راهبردی دارای اهمیت علمی و عملی بالایی است.

مصاحبه با مدیران و کارشناسان حوزه صنایع دفاعی نشان می‌دهد که فرایند سیاست‌گذاری صنایع دفاعی در خصوص اهداف کیفیتی در این سال‌ها از الگوی دقیقی تبعیت نکرده و در شرایط متفاوت، بنا به ضرورت و تشخیص شخصی مدیران سیاسی به شکل‌های مختلف عمل کرده است؛ به همین دلیل نمی‌توان برای آن ساختار مشخصی از سیاست‌گذاری را قائل شد. نبود الگویی مناسب، مطالعه سیاست‌گذاری در صنایع دفاعی کشور را ضروری می‌سازد. با توجه به مطالب گفته‌شده در پژوهش حاضر سعی بر آن است ضمن شناسایی مؤلفه‌های کلیدی در فرایند سیاست‌گذاری الگوی کلی با رویکرد شناسایی و معرفی اهداف کیفی در صنایع دفاعی کشور ارائه کرد.

۲-۱. اهمیت و ضرورت تحقیق

پژوهش پیش رو از دو جنبه نظری- کاربردی و برنامه‌ای- قانونی دارای اهمیت و ضرورت است. از بعد برنامه‌ای- قانونی می‌توان مدعی شد که پیشرفت، ترقی و کامیابی در مسیرهای گوناگون نیازمند ثبات و آرامش است. این موضوع فراتر از یک ادعا، عنصر جوهری مباحث و نظریات توسعه نیز است. به همین دلیل است که در بیشتر اسناد بالادستی و راهبردی کشور به توسعه صنایع دفاعی کشور توجه ویژه‌ای شده است. می‌توان مدعی شد که تقریباً تمام اسناد بالادستی کشور^۱ همگی بر توسعه و گسترش دامنه صنایع دفاعی تأکید کرده‌اند؛ اما توسعه این صنایع بدون طراحی یک الگوی کلان سیاست‌گذاری امکان‌پذیر نخواهد بود. تعدد نهادهای اثرگذار در فرایند سیاست‌گذاری، نبود یک متولی مشخص یا چندمتولی بودن در برخی امور، اجرای نامناسب مسئولیت‌های در نظر گرفته‌شده توسط نهادهای موجود، وجود تفاوت گفتمانی بین نهادهای درگیر در فرایند سیاست‌گذاری، وجود موازی‌کاری و چندباره کاری بین نهادها، کارکرد مناسب نداشتن

۱. شامل تدابیر مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی)، قانون اساسی، اهداف و راهبردها، اولویت‌های دولت، محورهای چشم‌انداز ۲۰ ساله کشور و نیروهای مسلح با سیاست‌های کلی نظام، قانون وزارت دفاع، همچنین قانون ۵ ساله ششم، اسناد راهبردی نیروهای مسلح و سپاه و وزارت دفاع و نقشه جامع علمی کشور.

نهادهای مختلف، جزیره‌ای و سلیقه‌ای عمل کردن نهادها در اجرای قوانین از جمله مواردی است که در غیاب یک الگوی سیاست‌گذاری جامع ممکن است مانع توسعه صحیح یک صنعت مشخص شود (زمانی، ۱۳۹۸: ۲۷۰). نقش زیاد وجود الگوی سیاست‌گذاری در برطرف کردن آفات گفته‌شده در سازمان‌ها و نهادهای متولی در صنایع دفاعی غیرقابل انکار است. شرایط پیچیده و مشکلات فراوان جهانی، افراطی‌گری و خشونت برخاسته از تحجر و قشری‌نگری (اربطانی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۱۱)، دخالت‌های گاه‌وبیگاه کشورهای غربی در امور ملل واقع در غرب آسیا (Shirvani & Vokovich, 2015:p); (ریاضی و همکاران، ۱۴۰۰: ۸۴)، تحرکات عربی-عبری در منطقه (زه‌دی‌نسب و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۶۳-۱۶۲)، تغییر نقش سنتی صنایع نظامی و توسعه صنایع غیرنظامی هم‌جوار و غیرهم‌جوار به‌وسیله سرریز دانش (Enger, 2013: 78); (فراهانی‌فر و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۰۲) موجب شده که توسعه صنایع دفاعی کشور را نیازمند سیاست‌گذاری صحیح در سطح کلان کند. مطالعه الگوها و فرایندهای سیاست‌گذاری در صنایع دفاعی کشور باعث توسعه سریع‌تر این صنایع می‌شود. گستردگی استفاده از خروجی‌های صنایع دفاعی کشور، حساسیت در کیفیت محصولات خروجی و همچنین نقش راهبردی این صنایع در معادلات منطقه‌ای و جهانی، پژوهشگران زیادی را به سمت مطالعه در این خصوص سوق داده است. این پژوهش نیز در تلاش است تا با بررسی و طراحی الگوی سیاست‌گذاری برای صنایع دفاعی برای اولین بار به افزایش بهره‌وری نهادهای درگیر در فرایند توسعه صنایع دفاعی کشور بپردازد. هرچند که در صنایع دیگر در خصوص الگوهای سیاست‌گذاری مطالعاتی صورت گرفته؛ اما می‌طلبد تا در خصوص الگوی سیاست‌گذاری صنایع دفاعی مطالعاتی جداگانه انجام شود. از آنجایی‌که شرایط و ویژگی‌های حاکم بر صنایع دفاعی قابل‌مقایسه با هیچ صنعتی نیست و در هر کشور شرایط ویژه‌ی مربوط به خود را دارد (فرتوک‌زاده و وزیری، ۱۳۸۸: ۳۷-۳۶) لازم است تا از منظری بومی به بررسی این موضوع پرداخته شود؛ زیرا الگوهای سیاست‌گذاری طراحی‌شده در مطالعات پیشین تحت تأثیر عوامل محیطی و زیست‌بوم آن صنایع بوده‌اند؛ البته باید به این نکته توجه کرد که می‌توان از مطالعات گذشته و تجربیات مشابه نکات مهمی را آموخت؛ اما

برای پژوهشگران لازم است تا برای ایجاد یک الگوی کاربردی عوامل اثرگذار را در یک زمینه بومی موردبررسی قرار دهند.

۳-۱. پیشینه تحقیق

در این پژوهش ۳۰ الگوی سیاست‌گذاری ارائه‌شده در مطالعات داخلی و خارجی مورد بررسی قرار گرفت. با توجه به مرور ادبیات صورت گرفته، مطالعات و الگوهای ارائه‌شده در خصوص طراحی الگوی سیاست‌گذاری به چهار دسته کلی تقسیم شدند؛ البته باید به این نکته توجه داشت که هیچ‌یک از این دسته‌بندی‌ها نسبت به دیگری ارجحیت ندارد و تنها بر اثر دیدگاه نویسنده به سیاست‌گذاری و روش مورداستفاده در فرایند تحقیق به این الگوها ختم شده است. طبق بررسی صورت گرفته بیشتر مطالعات انجام‌شده در ایران قائل به استفاده از نظریه داده‌بنیاد و ساختار ارائه‌شده توسط «اشتراوس و کوربین» هستند. بخش دیگری از مطالعات از جمله الگوی ارائه‌شده توسط کمیسیون اتحادیه اروپا قائل به رویکرد فرایندی در الگوی سیاست‌گذاری خود هستند. دسته سوم الگوها نیز به هیچ‌کدام از این روش‌ها پایبند نیستند و ساختار مخصوص خود را دارند؛ همچنین برخی از پژوهشگران از رویکرد عقلایی برای تبیین الگوی خود استفاده کرده‌اند.

الگوهای برآمده از نظریه داده‌بنیاد دارای یک ساختار مشخص هستند. همان‌طور که در الگوهای ارائه‌شده مشخص است تمامی این الگوها فارغ از صنعت، زمینه و موضوع مورد مطالعه شش بعد را محور الگوی خود قرار داده‌اند. انتقاد پژوهشگران به روش‌های کیفی از جمله روش داده‌بنیاد این است که این روش به شکل مشخص، روش انجام کار و مراحل سیاست‌گذاری را مشخص نمی‌کند و سیاست‌گذار نمی‌داند که در چه مرحله‌ای قرار دارد و اقدام بعدی چیست.

در خصوص الگوهای بدون ساختار پیشین، بزرگ‌ترین مشکل این است که پژوهشگر نتوانسته اجزای الگوی خود را به مطالعات و ساختارهای از پیش تعیین‌شده توسط پژوهشگران آن حوزه پیوند بزند و این موضوع خود باعث کاهش روایی و پایایی نتایج این

مطالعات می‌شود. این امر موجب کاهش اعتبار اثر و قابلیت تعمیم‌دهی الگو می‌شود. متصل نشدن به پژوهش‌های پیشین و نادیده گرفتن مطالعات دیگر پژوهشگران در حوزه سیاست‌گذاری همچنین باعث می‌شود که در جامعه علمی این نوع الگوها با استقبال زیادی روبه‌رو نشوند.

جدول شماره (۱): دسته‌بندی مطالعات پیشین بر اساس رویکرد اتخاذ شده

ردیف	نام نویسنده/ نویسندگان	عنوان مطالعه
رویکرد داده‌بنیان		
۱	حسین‌زاده و همکاران ۱۳۹۱	طراحی الگویی خط‌مشی‌گذاری توسعه صادرات بنگاه‌های کوچک و متوسط کشور
۲	شریفی و همکاران ۱۳۹۱	ارائه الگوی سیاست‌گذاری تبلیغات اثربخش در صنعت بیمه
۳	اربطانی و همکاران a۱۳۹۶	طراحی الگوی سیاست‌گذاری رسانه‌ای اتحادیه رادیو و تلویزیون‌های اسلامی مبتنی بر رویکرد همگرایی محتوایی
۴	اربطانی و حیدری ۱۳۹۶	طراحی الگوی سیاست‌گذاری رسانه‌ای سازمان تأمین اجتماعی ایران
۵	اربطانی و همکاران b۱۳۹۶	طراحی و تبیین الگوی سیاست‌گذاری خبری بر اساس مؤلفه‌های بنیادین در صداوسیما ج.ا.ایران
رویکرد بدون ساختار پیشین		
۶	زمانی و همکاران (الگوی اول) ۱۳۹۸	طراحی الگوی سیاست‌گذاری همکاری راهبردی شرکت‌های دانش‌بنیان ایرانی و آلمانی در حوزه زیست‌فناوری
۷	خوپرو و همکاران ۱۳۹۷	طراحی الگوی تدوین خط‌مشی دومنظوره‌سازی صنایع دفاعی ایران
۸	Todor Tagarev, 2006	The Art of Shaping Defense Policy: Scope, Relationships Components,
۹	جهان‌دیده و همکاران ۱۳۹۴	طراحی و اعتبارسنجی الگوی سیاست‌گذاری شبکه‌ای در حوزه گردشگری جهت تحقق اهداف سند چشم‌انداز
رویکرد فرایندی		
۱۰	زمانی و همکاران (الگوی نهادی) ۱۳۹۸	طراحی الگوی سیاست‌گذاری همکاری راهبردی شرکت‌های دانش‌بنیان ایرانی و آلمانی در حوزه زیست‌فناوری
۱۱	سپانلو و همکاران ۱۳۹۸	ارائه الگوی خط‌مشی‌گذاری برای بانکداری الکترونیک تحت شرایط عدم قطعیت
۱۲	موسسه حکمرانی انگلستان ۲۰۱۱	سیاست‌گذاری در دنیای واقعی

ردیف	نام نویسنده/ نویسندگان	عنوان مطالعه
۱۳	اتحادیه اروپا ۲۰۱۱	Policy Making 2.0: road map to policy making
۱۴	OECD, 2009	OECD report for defense section
رویکرد عقلایی		
۱۵	محمدی و مهدی‌زاده ۱۳۹۴	طراحی الگوی واگذاری بنگاه‌های دولتی در ایران با رویکرد سیاست‌گذاری (مورد: صنعت پتروشیمی)
۱۶	DCAF, 2020	Making policy better

سیاست‌گذاری عقلایی یا سنتی بر این فرض قرار گرفته که سیاست‌گذار در اتخاذ تصمیم از قانون هزینه و فایده تبعیت می‌کند؛ به عبارت دیگر در الگوی عقلایی سیاست‌گذاری، بازیگر در وهله نخست سیاست‌هایی را برای خویش مشخص می‌کند؛ سپس تمامی راه‌های رسیدن به سیاست را تعیین می‌کند و در قدم بعدی هزینه و عواقب هر سیاست را با توجه به دانش خود می‌سنجد و در نهایت یک یا چند سیاست را بر اساس انتخاب منطقی مشخص می‌کند و مطلوب‌ترین سیاست را از بین سیاست‌های تدوین‌شده برمی‌گزیند. همان‌طور که پیش‌تر گفته شد با توجه به پویایی محیط و شرایط ویژه صنایع دفاعی ایران در منطقه پرتنش غرب آسیا و فعال بودن پیش از پیش بدخواهان نظام، می‌تواند که نگاه سیاست‌گذار به الگوی سیاست‌گذاری، الگوی منعطف و پویا باشد و الگوی عقلایی پاسخگوی نیاز کشور نیست. با توجه به الگوهای ارائه‌شده در مطالعات پیشین، نگارندگان این مقاله تصمیم گرفتند تا از رویکرد فرایندی به مقوله سیاست‌گذاری در سازمان صنایع دفاع بنگرند. اول آنکه رویکرد فرایندی در مطالعات متعدد توسط نهادهای معتبر جهانی از جمله کمیسیون اتحادیه اروپا مورد استفاده قرار گرفته که این امر خود اعتبار این رویکرد را تضمین می‌کند؛ دوم آنکه از آنجایی که این نوع الگو یک جریان و فرایند را به پژوهشگر نشان می‌دهد، سیاست‌گذار می‌تواند نقطه آغاز و پایان سیاست‌گذاری را مشاهده کند و برخلاف الگوهای کیفی و داده‌بنیاد در این روش الگوی کاربردی به پژوهشگر ارائه می‌شود. با توجه به موارد بیان‌شده در این مقاله از الگوی فرایندی برای ساخت اولیه الگو در صنایع دفاعی استفاده شد.

۴-۱. هدف‌های تحقیق**۴-۱-۱. هدف اصلی**

الگوی سیاست‌گذاری در صنایع دفاعی کشور به‌منظور دستیابی به اهداف کیفی سازمان

۴-۱-۲. هدف‌های فرعی

(۱) ارائه الگوی سیاست‌گذاری صنایع دفاعی مناسب و اجزای آن

(۲) شاخص‌های الگوی سیاست‌گذاری صنایع دفاعی مناسب

(۳) زیرشاخص‌های الگوی سیاست‌گذاری صنایع دفاعی مناسب

۴-۱-۵. سؤال‌های تحقیق**۴-۱-۵-۱. سؤال اصلی**

الگوی سیاست‌گذاری در صنایع دفاعی کشور به‌منظور دستیابی به اهداف کیفی سازمان

چگونه است و شامل چه اجزایی است؟

۴-۱-۵-۲. سؤال‌های فرعی

(۱) چه رویکردی برای الگوی سیاست‌گذاری صنایع دفاعی مناسب است و اجزای آن چیست؟

(۲) بر اساس رویکرد انتخاب‌شده این الگوی دارای چه شاخص‌های اصلی است؟

(۳) هرکدام از این شاخص‌ها دارای چه زیر شاخص‌هایی هستند؟

۶-۱. روش تحقیق

با توجه به لایه‌های پژوهش ارائه‌شده توسط «هولر^۱ و همکاران، (۲۰۲۱) می‌توان اذعان کرد که این پژوهش از جنبه الگوواره دارای رویکرد عمل‌گرایانه است. در لایه بعدی دارای رویکرد کاربردی- توسعه‌ای است؛ همچنین چون از روش مروری و تحلیل عاملی تأییدی در این پژوهش استفاده شده است، این پژوهش از نوع آمیخته است. این پژوهش در طی سال‌های ۱۴۰۰-۱۳۹۹ در ایران و در قلمرو موضوعی صنایع دفاعی انجام پذیرفته است و

جامعه آماری آن تمامی مدیران و خبرگان اثرگذار در فرایند سیاست‌گذاری صنایع دفاعی کشور هستند. از آنجایی که برآورد پژوهشگران از جامعه آماری ۱۶۰ نفر بود بر اساس جدول مورگان از ۱۱۳ نفر اطلاعات گردآوری شد که جامعه نمونه این مطالعه ۱۰۲ نفر (۹۰٪) مرد و ۱۱ نفر (۱۰٪) را زنان تشکیل دادند. از منظر تحصیلات ۴۲ نفر (۳۷٪) مدرک کارشناسی دارند، ۲۸ نفر (۲۵٪) کارشناسی ارشد و ۴۳ نفر (۳۸٪) تحصیلات دکتری دارند. ابتدا از روش مرور نظام‌مند^۱ برای گردآوری و تحلیل داده‌ها استفاده شده است؛ سپس برای برازش الگوی استخراج‌شده با استفاده از ابزار پرسشنامه و روش تحلیل عاملی تأییدی به اعتبارسنجی ابعاد الگوی استخراج‌شده اقدام شد.

۱-۶-۱. روش مرور نظام‌مند

روش پژوهش استفاده‌شده در این مطالعه روش مرور نظام‌مند است. به‌طور کلی سه نوع مطالعه مروری شامل مرور نظام‌مند، تولید بهترین شواهد^۲ و مرور روایتی^۳ وجود دارد (سهرابی، ۱۳۹۲: ۵۲). مرور نظام‌مند، یک شکل مرور منابع ساختاردار است که روی یک پرسش متمرکز بوده و سعی در ارائه پاسخ با استفاده از تجزیه و تحلیل همه شواهد معتبر موجود دارد. این نوع مرور با استفاده از جستجوی منابع، استفاده از معیارهای ورود و خروج از پیش تعیین‌شده، ارزیابی نقادانه شواهد، استخراج و تولید داده‌ها از شواهد و تولید یافته از آن‌ها انجام می‌شود. این نوع مرور بیشتر برای سؤال‌های متمرکز روی یک موضوع خاص به کار می‌رود (Chiara&et.al, 2021: 22).

۲-۶-۱. انتخاب معیارهای نمونه از جامعه مورد مطالعه

یکی از موارد مهمی که باید تعیین شود معیار ورود به مرور نظام‌مند است که بسته به موضوع و نوع مطالعات مورد بررسی تعیین می‌شود.

1. Systematic review
2. Best evidence synthesis
3. Narrative review

جدول شماره (۳): انتخاب معیارهای مرور نظام‌مند تحقیق

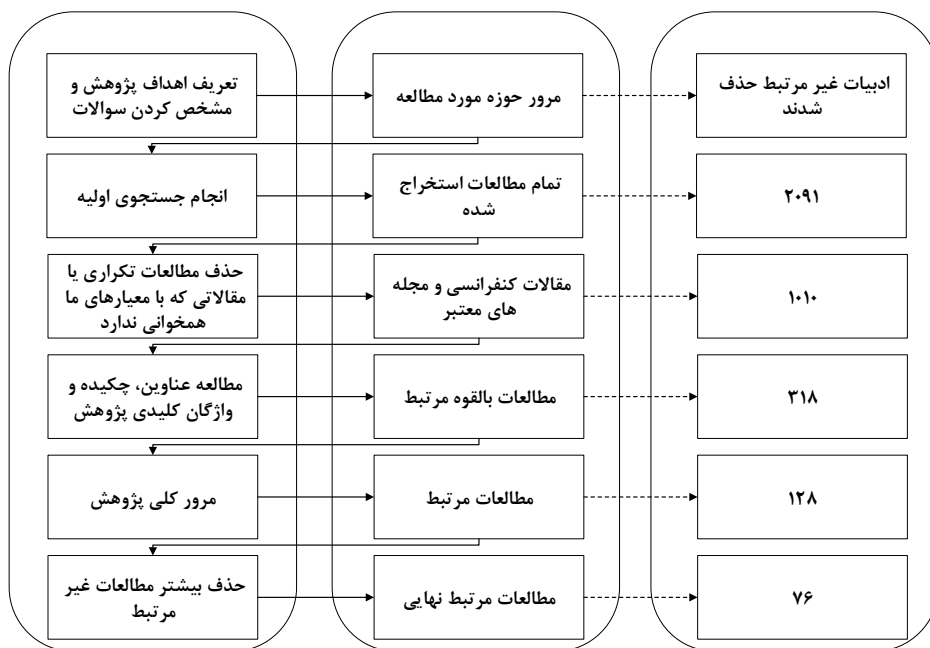
معیار	منطق مورد استفاده
حوزه مورد بررسی	سیاست‌گذاری، فرایند سیاست‌گذاری، تدوین سیاست، اجرای سیاست، واپایش سیاست، سیاست‌گذاری کیفیت، سیاست‌گذاری صنایع دفاعی، کیفیت
نوع منابع	مجلات معتبر علمی، کنفرانس‌ها و پایان‌نامه‌ها جزء منابع این مطالعه بودند و منابعی مانند گزارش‌ها، ادبیات تجاری و اخبار در این مطالعه استفاده نشده‌اند.
منبع داده	در این پژوهش از موتورهای جستجوی داخلی و خارجی و پایگاه‌های دانشگاهی مانند پایان‌نامه‌های دانشگاه تهران استفاده شد.
بازه زمانی	بازه زمانی برای جستجوی مقالات از سال ۲۰۱۰ میلادی تا ۲۰۲۰ برای مقالات لاتین و ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۰ برای مقالات فارسی در نظر گرفته شد.
واژگان کلیدی	جستجوی تکی یا ترکیبی از کلمات زیر: کیفیت، صنایع دفاعی، تدوین، اجرا، واپایش، سیاست‌گذاری، عوامل موفقیت، عوامل شکست، عوامل کلیدی، حیاتی.

۳-۶-۱. روایی و پایایی تحقیق

در این پژوهش برای بررسی روایی از روش اعتبار محتوا استفاده شده است. روایی محتوا نوعی اعتبار است که برای بررسی اجزای تشکیل‌دهنده یک ابزار اندازه‌گیری به‌کار برده می‌شود. اعتبار محتوای یک آزمون توسط افرادی متخصص در موضوع مورد مطالعه تعیین می‌شود؛ از این رو اعتبار محتوا به قضاوت داوران بستگی دارد (نجفی و همکاران، ۱۳۹۴: ۲۲)؛ بر این اساس ابزار این پژوهش در اختیار هشت نفر از متخصصان امر قرار گرفت که پس از محاسبه روایی عدد ۰/۹۲ به دست آمد. از آنجایی که این عدد از حداقل قابل قبول ۰/۷۵ بیشتر است مشخص شد که پرسشنامه از روایی لازم برخوردار است؛ همچنین در خصوص بررسی پایایی از روش ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است. مقدار آلفای کرونباخ برای سنج‌های این پژوهش ۰/۸۵۸ به دست آمد که عدد قابل قبولی است.

۴-۶-۱. استخراج و گردآوری داده‌ها

همان‌طور که گفته شد پژوهشگران اقدام به استخراج داده‌های مورد نیاز از مقالات و مطالعات پیشین کردند.

شکل شماره (۱): فرایند انتخاب مطالعات بر اساس دستورالعمل پژوهش ارائه شده توسط پیترسون و همکاران (Peterson&et.al, 2015: 44).

لازم به ذکر است که برای انجام این مطالعه تعداد ۷۶ پژوهش برای گردآوری داده استخراج شد و کار پژوهش بر روی این مطالعات انجام گرفت.

۲. ادبیات و مبانی نظری تحقیق

پس از بررسی الگوهای سیاست گذاری مختلف و انتخاب الگوی فرایندی به عنوان الگوی مرجع در این بخش از پژوهش به بررسی عوامل کلیدی بیان شده در ادبیات موضوع در هر یک از سه مرحله اصلی الگوی فرایندی پرداخته شد. طبق ادبیات مرور شده، در مجموع ۲۷۳ عامل اثرگذار بر فرایند سیاست گذاری در ۱۹ شاخص اصلی از مطالعات بالا استخراج شد. نتایج این پژوهش کیفی برای هر سه بخش الگوی فرایندی به صورت زیر استخراج شد:

۲-۱. مرحله تدوین سیاست

در این مرحله عوامل بر اساس ادبیات گذشته شناسایی شد و پژوهشگران این پژوهش این عوامل را در ۵ بخش دسته‌بندی کردند. در مجموع ۱۳۶ زیرشاخص بر اساس مطالعات پیشین برای بخش تدوین سیاست شناسایی شد.

جدول شماره (۳): عوامل اثرگذار بر تدوین سیاست

شاخص اصلی	زیر شاخص‌ها
شاخص تدوین	۱. توجه به ابعاد مختلف کیفیت و اولویت‌بندی مسایل
	۲. صورت‌بندی کلان مشکل و توجه به ویژگی‌های کلان و استفاده از الگوی چند بازیگری
	۳. توجه به جهان‌بینی مورد استفاده در سیاست‌گذاری کلان نظام و صنایع دفاعی
	۴. توجه به فرایند استدلال در تدوین سیاست
	۵. توجه به عینیات و مشاهده مشکل
	۶. توجه به دانش مربوط به زمینه و واقعیت عینی
	۷. توجه به شواهد داده‌ها و تحقیقات بیشتر
	۸. مورد توجه قرار دادن موضوعات پیش رو و جدید در حوزه کیفیت و صنایع دفاعی
	۹. انتخاب سازوکار راهنما برای تعیین خطوط کلی فرایند تدوین
	۱۰. استفاده از شاخص‌های حوزه کیفیت
	۱۱. مبتنی بودن تدوین سیاست بر پایه دانش، نظریه‌ها و تجارب معتبر علمی و عملیاتی
	۱۲. استفاده از الگوهای سیاست‌گذاری صنایع دفاعی در دیگر کشورها
	۱۳. به‌کارگیری نخبگان دانشگاهی، حوزوی و خبرگان ملی حوزه کیفیت در تدوین سیاست
	۱۴. توجه به سیاست‌های کیفیتی فعلی و عدم تورم و فربگی اسناد سیاستی
۱۵. انجام تحلیل علی معلولی و شناخت علل ریشه‌های مسئله	
۱۶. استفاده ترکیبی از الگوهای مختلف در خصوص شناخت مسئله	
۱۷. بررسی پویایی علت‌ها برای حفظ تناسب گزینه‌های سیاستی	
۱۸. فرضیه‌سازی درباره ارتباط بین ورودی و خروجی کیفیت	
۱۹. بیان احتمالات به‌جای قطعیت در خصوص خروجی‌های برنامه (توجه به سناریوهای مختلف)	
۲۰. شناسایی سازمان‌های مسئول هر بخش از فرایند دخیل در کیفیت	
۲۱. استفاده از الگوها و شواهد تجربی در تحلیل عوامل	
۲۲. دوام و ثبات نسبی سیاست در برابر تغییرات و تکانه‌های محیطی	
۲۳. توجه به عینیات و مشاهده مشکل	
۲۴. توجه به حمایت مردم از قانون اساسی، آرمان‌های امامین انقلاب اسلامی و ارزش‌های اسلامی ایرانی	
۲۵. تکرار تدوین سیاست	
۲۶. توجه به فرایند استدلال در تدوین سیاست	

زیر شاخص‌ها	شاخص اصلی
<p>۶. فرضیه‌سازی درباره ارتباط بین ورودی و خروجی کیفیت</p> <p>۷. شناسایی سازمان‌های مسئول هر بخش از فرایند دخیل در کیفیت</p> <p>۸. توجه سیاست‌های دفاعی تدوین‌شده به نیازهای آحاد جامعه</p> <p>۹. فهم روند علمی و شناخت الگویی علیت</p> <p>۱۰. اتکا به استدلال ابزاری</p> <p>۱۱. الگوسازی و اقتصادسنجی</p> <p>۱۲. سازگاری سیاست با شرایط و اقتضائات محیطی و انطباق‌پذیر بودن با موضوعات کلان نظام</p> <p>۱۳. استفاده ترکیبی از الگوهای مختلف در خصوص شناخت مسئله</p>	<p>۱. توانایی پاسخگویی به نیازها و شرایط متغیر با توجه به منطف بودن سیاست‌های دفاعی</p> <p>۲. قابل اجرا و عمل‌پذیری سیاست توسط مدیران و جامعه هدف اجرا</p> <p>۳. انطباق‌پذیری سیاست‌های تدوین‌شده با بسترها و چالش‌های موجود در حوزه کیفیت</p> <p>۴. تدوین سیاست‌ها و برنامه‌ها با توجه به خروجی برنامه‌های آینده‌نگاری</p> <p>۵. تخصصی بودن نوشتن سند سیاستی به گونه‌ای که کلیه اقدامات ذکرشده در آن خوب نباشند و اولویت سیاست‌ها و چالش‌های کیفیتی مشخص باشد</p>
<p>۱۴. توجه به زوایای مختلف ضروری و پرهیز از زیاده‌گویی در موارد غیرضروری</p> <p>۱۵. توجه به شرایط و اقتضائات آینده مباحث کیفیت در صنایع دفاعی در تدوین اهداف</p> <p>۱۶. ساده و روشن بودن اهداف و انتظارات سیاست برای مدیران، مجریان و جامعه هدف اجرا</p> <p>۱۷. هم‌راستایی، متعارض نبودن و انطباق اهداف سیاست با قانون اساسی، اسناد بالادستی، ارزش‌ها و انتظارات</p> <p>۱۸. واقع‌گرایانه بودن اهداف</p> <p>۱۹. محدود بودن اهداف</p> <p>۲۰. هماهنگی ابزارهای رسیدن به اهداف</p> <p>۲۱. اولویت‌بندی اهداف</p> <p>۲۲. واقع‌بینانه بودن اهداف</p> <p>۲۳. شفافیت اهداف و سازگاری اهداف دفاعی با یکدیگر و با دیگر اهداف کلان کشور</p>	<p>۱. مشخص بودن اهداف کیفیتی</p> <p>۲. جامع و مانع بودن اهداف کیفیتی</p> <p>۳. قابل اندازه‌گیری بودن اهداف کیفیتی</p> <p>۴. قابل قبول و واقع‌گرایانه بودن اهداف کیفیتی</p> <p>۵. زمان‌بندی اهداف</p> <p>۶. تعیین اهداف بر اساس علل ریشه‌ای</p> <p>۷. تطبیق اهداف کیفیتی و ابزارهای سیاسی</p> <p>۸. انتخاب روش متناسب با هدف</p> <p>۹. استفاده از شاخص‌ها برای تعیین اهداف</p> <p>۱۰. تناسب اهداف و انتظارات سیاست‌های کیفیتی با اصول و ملاحظات اسلامی - ایرانی</p> <p>۱۱. توجه هم‌زمان به آرمان‌ها با در نظر گرفتن واقعیت‌ها در تدوین سیاست‌های دفاعی</p> <p>۱۲. اطمینان از ارتباط عناصر تدوین با اهداف</p> <p>۱۳. هم‌راستایی، متعارض نبودن و انطباق سایر اسناد سیاستی هم‌تراز با سیاست کلی با برداشت دولت</p>

شاخص اصلی	زیر شاخص‌ها
بررسی جامعیت راه‌حل‌های پیشنهادی و راه‌حل انتخاب‌شده	۱. سناریومحوری و برنامه‌ریزی غلتان
	۲. استفاده از تحقیقات در ارائه راه‌حل‌ها
	۳. استفاده از شاخص در ارزیابی
	۴. استفاده از اعداد
	۵. پیوند برنامه بودجه
	۶. ارزیابی امکان‌سنجی
	۷. ارزیابی هزینه و فایده
	۸. بررسی امکان‌پذیری اداری و هزینه-اثربخشی
	۹. توجه به ابعاد فنی و ملاحظات سیاسی و گزینه‌ها با توجه به شرایط صنایع دفاعی
	۱۰. توجه به حداکثر سازی منابع در راستای توسعه امکان‌پذیری اداری
	۱۱. امکان‌سنجی سیاسی با توجه به شرایط صنایع دفاعی
	۱۲. استفاده از ابزارهای تحلیلی
	۱۳. اطمینان از راه‌حل‌ها
	۱۴. جست‌وجوی گزینه‌های غیرمتکی به دولت
	۱۵. توجه به کسب حمایت سیاسی
	۱۶. سازگار بودن با واقعیت‌های سیاسی و اجتماعی روز کشور
	۱۷. توجه به خلق و خوی ملی
	۱۸. درک دقیق افکار عمومی
	۱۹. ارزیابی گزینه‌ها و سناریوهای مختلف
	۲۰. نظرسنجی از شهروندان
	۲۱. ارائه راه‌حل‌های محدود
	۲۲. درک مفروضات مردم
۲۳. توجه به دشواری کسب اطلاعات در سیاست‌های جامع به‌ویژه در صنایع دفاعی	
۲۴. توانایی پیش‌بینی شرایط	
۲۵. درس‌آموزی	
۲۶. انسجام و نزدیکی زیرنظام‌های سیاست	
۲۷. ارزیابی مقایسه‌ای راه‌حل‌ها	
۲۸. شمولیت اهداف سیاست به کل جامعه	
۲۹. هماهنگی و یکپارچگی هم‌زمان دستگاه‌ها و سازمان‌های اجرایی در فرایند تدوین سیاست	
۳۰. پیش‌بینی تمهیدات نهادی، حقوقی، نظامی، فرهنگی، مدیریتی، بودجه‌ای و زیرساختی حوزه کیفیت در تحقق سیاست	
۳۱. حاکمیت کردن سیاست‌های فرادستی و بلندمدت بر سیاست‌های کوتاه‌مدت و میان‌مدت	
۳۲. انتخاب گزینه کم‌هزینه	
۳۳. انعطاف‌پذیر بودن ابزارهای سیاست‌گذاری صنایع دفاعی	
۳۴. انتخاب گزینه‌های قابل‌پذیرش	
۳۵. توجه به ایده‌های خلاقانه	
۳۶. مشخص نبودن مفروضات و میزان عدم قطعیت نتایج	
۳۷. برنامه‌ریزی هسته‌ای	
۳۸. توجه به ابعاد فنی و ملاحظات سیاسی و امکان‌پذیری اداری	
۳۹. استفاده از تحلیل	
۴۰. حذف گزینه‌های کاملاً غیرعملی	

شاخص اصلی	زیر شاخص‌ها
عوامل مرتبط با نهادها و بازیگران	۱. مشارکت سازمان‌های مسئول اجرا، نظارت و ارزیابی سیاست در حوزه کیفیت
	۲. مشارکت ذی‌نفعان و تعاملات بین آن‌ها
	۳. توجه به ائتلاف‌ها در سیاست‌گذاری دفاعی
	۴. توجه به اهداف و سازوکارهای مؤثر بر تصمیمات مخاطبان
	۵. مشارکت اندیشکده‌های حوزه دفاعی و صنعتی در فرایند تدوین سیاست
	۶. تعیین اهداف و ارزش‌های یکسان برای سیاست‌گذاران
	۷. شناسایی تصمیم‌گیرندگان کلیدی سیاست‌های دفاعی و تعصبات آن‌ها
	۸. شناسایی و مشورت با بازیگران حوزه کیفیت (مثل سازمان استاندارد و غیره)
	۹. نیروی انسانی آگاه به موضوع کیفیت و داشتن قابلیت‌های سازمانی لازم
	۱۰. مشورت با تصمیم‌گیرندگان کلیدی صنایع دفاعی
	۱۱. شناخت شیوه‌های مختلف طراحی سیاست در صنایع دفاعی
	۱۲. درک وضعیت و استفاده از دانش اقل‌توانان
	۱۳. استفاده از دانش موجود در حوزه کیفیت و آگاهی نسبت به استانداردهای جهانی
	۱۴. درک بهتر سازوکار مداخلات سیاستی
	۱۵. توجه به رویکرد مشارکتی
۱۶. مشورت با تصمیم‌گیرندگان کلیدی صنایع دفاعی	
۱۷. تعامل شهروندان در فرایند سیاست‌گذاری	
۱۸. مشارکت و بهره‌گیری از نظرات ذی‌نفعان، مدیران، مجریان و جامعه هدف اجرا	
۱۹. نهادینه کردن مشارکت در ساختار تدوین سیاست دفاعی	
۲۰. استفاده از سامانه‌های مشاوره	
۲۱. تعامل گسترده نهادهای دفاعی با مردم	
۲۲. تسهیل روابط آزاد و دائمی بین اعضای جوامع	
۲۳. حضور در جوامع سیاستی	
۲۴. توجه به ساختار گفت‌وگو	
۲۵. گسترده بودن جعبه ابزار تدوین سیاست	
۲۶. در اختیار همگان گذاشتن سند	
۲۷. پشتیبانی رسانه‌ای در ترویج اهداف سند و توسعه کیفیت	
۲۸. شبکه‌سازی در میان سیاست‌گذاران دخیل در فرایند سیاست‌گذاری	
۲۹. تبیین و تفهیم سند برای بخش‌ها و دستگاه‌ها	
۳۰. درک واقع‌بینانه طراحان سیاست از محیط اجرا	
۳۱. وجود اعتماد و همکاری متقابل در میان سیاست‌گذاران	
۳۲. توجه سیاست‌گذاران دخیل در تدوین سیاست‌ها به تجارب ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی	

۲-۲. اجرای سیاست‌های تدوین شده

در پژوهش‌های گذشته، مطالعات بسیاری در خصوص چرایی و چگونگی موفقیت و شکست طرح‌های تدوین شده انجام گرفته است. بخشی از این مطالعات عوامل نرمی مثل فرهنگ را مقصر شکست مجریان می‌دانند و برخی عوامل سخت مثل ساختار را دلیل شکست اجرای برنامه تدوین شده می‌دانند (بیدگلی، ۱۳۹۱: ۶۸). از آنجایی که اجماعی در خصوص این عوامل وجود ندارد در این بخش از پژوهش با استفاده از مرور نظام‌مند

ادبیات، عوامل مرتبط شناسایی شدند. در ادامه به معرفی عوامل اثرگذار شناسایی شده بر اجرای سیاست‌ها پرداخته می‌شود.

جدول شماره (۴): عوامل اثرگذار بر اجرای سیاست

شاخص اصلی	زیر شاخص‌ها
تخصیص و مدیریت بهینه منابع	<p>۱. تأکید بر سرمایه انسانی پایدار و مناسب</p> <p>۲. منابع و سرمایه دانشی</p> <p>۳. منابع ارزشی و فرهنگی مرتبط با موضوع کیفیت</p> <p>۴. زمان، پول و توجه به خدمات اداری و پشتیبانی</p> <p>۵. تجهیز بهینه منابع پولی</p> <p>۶. کمبود نداشتن منابع مالی در اجرای سیاست‌ها</p>
تناسب و هماهنگی سیاست‌ها	<p>۱. تناسب بودجه‌ریزی</p> <p>۲. همسویی و اجماع رهبری و مدیران ارشد صنایع دفاعی</p> <p>۳. تناسب نسبی چشم‌انداز ترسیمی و اهداف در نظر گرفته شده در مرحله تدوین با جایگاه (عملکرد) فعلی صنعت دفاعی در بخش کیفیت</p> <p>۴. تطابق و تناسب عملکرد و پاداش (تنبیه) در سیاست‌های دفاعی</p> <p>۵. تناسب جریان درآمدی و ساختار هزینه</p> <p>۶. هماهنگی با بخش‌هایی غیر از بخش دفاعی</p> <p>۷. جور شدن (عملکرد سخت‌افزاری با انتظارات، عملکرد بازاری با نیاز، رویه‌های سازمانی لازم با عملکرد فعلی)</p> <p>۸. وجود تناسب (اعتبار سازمانی، اعتبار بازار و اعتبار تکنیکی)</p> <p>۹. همسویی ابعاد گوناگون سازمان با سیاست موردنظر</p>
عوامل درون و برون‌سازمانی	<p>۱. زیر نظر داشتن فعالیت نهادهای وابسته بیرونی صنایع دفاع</p> <p>۲. نبود شرایط مبهم و نداشتن اطلاعات از بیرون</p> <p>فرایند سیاست‌گذاری</p> <p>۳. شفافیت نقش مدیران صنایع دفاعی در فرایند اجرا</p> <p>۴. رفع اختلاف‌های داخلی بین مدیران</p> <p>۵. توانای در اولویت‌بندی پروژه‌های سودآور</p> <p>۶. وجود الزامات و محدودیت‌های قانونی در اجرای سیاست‌های دفاعی</p> <p>۷. شناسایی و پشتیبانی دیگر بازیگران فعال در حوزه کیفیت</p> <p>۸. تجربه کافی در اجرا</p> <p>۹. مشارکت اشخاص ثالث (مشاوران بیرون از سازمان)</p> <p>۱۰. تخمین درست جریان وجوه نقدی صنایع دفاعی</p> <p>۱۱. واپایش (کنترل) نیروهای اثرگذار محیطی بر سیاست‌های صنایع دفاعی</p> <p>۱۲. شهرت سازمان‌های درگیر در فرایند اجرا</p> <p>۱۳. نبود مشکلات بزرگ پیش‌بینی نشده خارجی و داخلی</p>
نتایج ملموس و غیرملموس	<p>۱. یادگیری، تغییرات و تعالی رفتار</p> <p>۲. زمان‌بندی و اولویت‌بندی پروژه‌ها به‌منظور دستیابی به اهداف کیفیتی</p> <p>۳. اثربخشی فعالیت‌ها و فرایندهای سازمان</p> <p>۴. تفاهم و توافق راهبرد سازمانی</p> <p>۵. تطابق سرعت اجرای سیاست با برنامه از پیش تعیین شده</p> <p>۶. سودآوری (زیان‌آوری)</p>

شاخص اصلی	زیر شاخص‌ها
رهبری	<p>۱. مطالبه اجرای سند توسط مدیران عالی صنایع دفاعی</p> <p>۲. رهبری و مدیریت مناسب اجرای سیاست‌های دفاعی</p> <p>۳. جلوگیری از انحراف توجه مدیران از اجرای سیاست‌های کیفیتی بر اثر برخی فعالیت‌های رقابتی سیاسی و بحران‌ها</p> <p>۴. متعهد بودن رهبر به اهداف کیفیتی</p> <p>۵. اثربخش بودن عملکرد رهبر در راستای اهداف کیفیتی</p> <p>۶. توسعه کافی و مهارت‌های کافی رهبری در همه جوانب</p> <p>۷. تفویض اختیار مناسب برای تصمیم‌گیری به کارکنانی که در اجرای سیاست‌ها نقش دارند</p> <p>۸. شفاف کردن و ترجمه دورنمای سیاست‌های کیفیتی برای کارکنان و مدیران صنایع دفاعی</p>
فرهنگ	<p>۱. تاکید بر عمل‌گرایی و پرهیز از بی‌عملی</p> <p>۲. وجود اولویت‌ها و اهداف متناقض در سازمان‌ها</p> <p>۳. اعتماد کارکنان به اینکه سیاست‌ها دنبال خواهد شد</p> <p>۴. پیشینه عملکرد و سیاست‌های کنونی و گذشته</p> <p>۵. عوامل مربوط به تجربه‌های پیشین اجرای سیاست‌ها</p> <p>۶. ایجاد فرهنگ توجه به کیفیت در لایه‌لایه سازمان صنایع دفاع</p> <p>۷. اجماع و موافقت جمعی در خصوص چگونگی اجرای سیاست</p>
ساختار	<p>۱. دیوان‌سالارانه بودن ساختار اداری</p> <p>۲. تناسب جریان (بالا به پایین یا بالعکس) سازمان با چگونگی اجرای سیاست</p> <p>۳. مشخص بودن مرزهای سیاست و سازمان‌های درگیر در اجرا</p> <p>۴. وجود تحقق‌بخش‌ها در ساختار سازمان (پشتیبانی، ارزیابی پذیری، اختصاصی بودن پذیرندگی فرهنگی، مساعدت)</p> <p>۵. وجود انعطاف در ساختار اجرایی سیاست</p>
شکست سیاست به اجزای کوچک‌تر	<p>۱. استفاده بیشتر از ابزارهای تشویقی تا ابزارهای اجباری در تحقق سیاست‌های کیفیتی</p> <p>۲. تعریف مناسب از فعالیت‌ها و وظایف کلیدی فرایند اجرا</p> <p>۳. برنامه‌ریزی مشخص و اولویت‌های غیرمتعارض در فرایند اجرای سیاست‌های کیفیتی</p> <p>۴. توافق برنامه‌ها با اقدامات مربوط به موضوع</p> <p>۵. توجه به جزئیات عملیاتی</p>
کارکنان	<p>۱. وجود سازوکارهای تنبیهی در صورت تخلفی در اجرای سیاست‌ها</p> <p>۲. ایجاد انگیزه کافی برای توجه به مسائل کیفیتی در کارکنان توسط سازمان‌ها در اجرای سیاست‌ها</p> <p>۳. توانایی کافی کارکنان درگیر در فرایند اجرا</p> <p>۴. وجود اهداف متفاوت کارکنان با اهداف کیفیتی سازمان تبیین‌کننده سیاست‌ها</p> <p>۵. وجود حامیان، قهرمانان تغییر و سایر کارکنان</p> <p>۶. وجود نیروی انسانی آموزش‌دیده در حوزه کیفیت</p>
ارتباطات	<p>۱. مشارکت بخش خصوصی با دولتی در تدوین سیاست‌ها</p> <p>۲. ارتباطات عمودی قوی</p> <p>۳. ارتباطات افقی قوی</p> <p>۴. مدیریت ارتباط با ذی‌نفعان</p> <p>۵. ابزارهای لازم برای ایجاد ارتباطات مناسب میان کارکنان، تسهیم اطلاعات و دانش مناسب</p>

همان‌گونه که در جدول شماره (۴) ملاحظه می‌شود ۷۰ عامل اثرگذار در ادبیات موضوع شناسایی و این عوامل در ۱۰ طبقه دسته‌بندی شد. این ده طبقه شامل تناسب و هماهنگی سیاست‌ها، تخصیص و مدیریت بهینه منابع، عوامل درون و برون‌سازمانی، نتایج ملموس و غیرملموس، رهبری، ساختار، فرهنگ، شکست سیاست به اجزای کوچک‌تر (برنامه‌ریزی عملیاتی)، کارکنان و ارتباطات است.

۲-۳. واپایش (کنترل) سیاست‌های تدوین و اجرا شده

واپایش (کنترل) سیاست، مرحله بعد از اجرای سیاست است؛ با انجام مطالعه نظام‌مند مروری اقدام به شناسایی ۶۳ عامل اثرگذار در بخش واپایش و ارزیابی شد. این عوامل در ۴ طبقه دسته شدند.

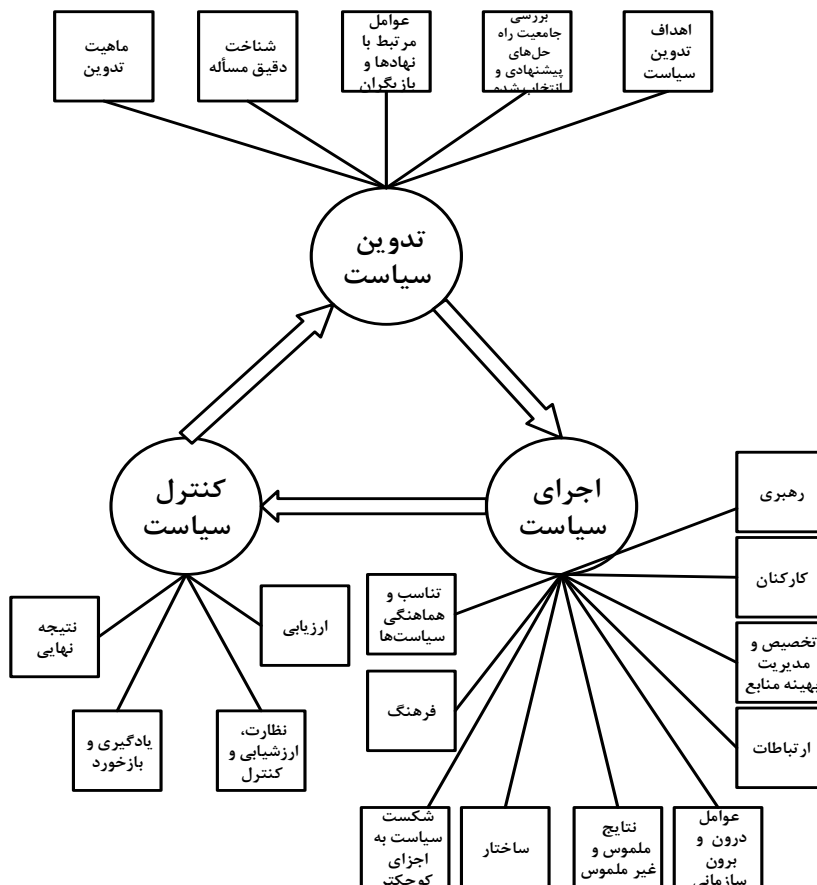
جدول شماره (۵): عوامل اثرگذار بر واپایش (کنترل) سیاست

شاخص اصلی	زیرشاخص‌ها
ارزیابی	۱. ارزیابی اقدامات دستگاه‌ها در راستای توسعه کیفیت با شاخص‌های دقیق
	۲. تحقق‌یافتنی و شدنی بودن سیاست
	۳. توجه به ارکان اصلی و فراموشی ارکان جزئی در اجرای سیاست‌های دفاعی
	۴. عمل‌گرایی در اجرای سیاست‌های حوزه کیفیت تا شعارگرایی در این حوزه
	۵. تداوم، استمرار و پایداری در اجرای سیاست‌های کیفیتی
	۶. ارزیابی فرایند اجرای سیاست‌ها
	۷. موانع رفتاری، فرهنگ سازمان و مقاومت در برابر توسعه کیفیت محصولات و خدمات
	۸. استفاده از استانداردهای معتبر در حوزه کیفیت و رعایت شیوه‌نامه‌های ابلاغ‌شده توسط مسئولان حوزه کیفیت
	۹. استفاده از فناوری‌های لازم و مناسب در کل فرایند سیاست‌گذاری
۱۰. تحلیل درجه مشارکت کارکنان در سیاست‌ها	
۱۱. وجود سامانه‌های دقیق و سریع تشخیص انحراف از استانداردهای کیفی تعیین شده	
۱۲. رعایت موازین علمی و استاندارد تکراری	
۱۳. اجرای سیاست صحیح و کامل	
۱۴. لزوم همراهی عامه مردم در اجرای سیاست	
۱۵. ارزیابی فرایند اجرای سیاست‌ها	
۱۶. نداشتن محدودیت در اندازه‌گیری عملکرد	
۱۷. توصیف و استاندارد کردن فعالیت‌های سیاست	
۱۸. تعریف معیارهای عینی و سنجش‌پذیری	
۱۹. زمان‌سنجی و مکان‌سنجی دقیق در اجرای سیاست‌های کیفیتی	
۲۰. ارزیابی‌پذیری سیاست‌های اجراشده	
۲۱. ترتیب منظم اعمالی که باید انجام شوند	
۲۲. بازنمایی واقعیت وضع موجود	

زیر شاخص‌ها	شاخص اصلی	
<p>۱۵. فعال کردن دستگاه‌های نظارتی موجود در حوزه کیفیت و شکل‌گیری شبکه</p> <p>۱۶. نظارت میدانی و اکتفا نکردن به گزارش‌های ارائه‌شده توسط ممیزها</p> <p>۱۷. تشکیل ستاد فرماندهی قوی، هوشمند و اثرگذار برای اجرای سیاست</p> <p>۱۸. رصد، پیگیری و دنبال‌گیری تحقق سیاست</p> <p>۱۹. ارتباط معنادار و نظام‌مند بین اهداف، انتظارات و اجرای سیاست تدوین‌شده</p> <p>۲۰. امکان سنجش اهداف و انتظارات کیفیتی سیاست با شاخص‌های معین</p> <p>۲۱. به‌روز بودن محتوای سیاست</p> <p>۲۲. پرهیز از اجرای سیاست همراه با ابهام</p> <p>۲۳. دیدن نقاط ضعف، قوت، فرصت‌ها، تهدیدها، پویایی‌های تغییر جامعه توسط سیاست‌گذاران مؤثر در تدوین سیاست‌ها</p> <p>۲۴. وجود تفکر راهبردی و قابلیت‌های ایجاد چشم‌انداز در میان سیاست‌های دفاعی</p> <p>۲۵. واپایش (کنترل) محتوای سیاست‌ها که آیا مسائل کیفیتی را درست موردنظر قرار داده‌اند</p>	<p>۱. تعریف اهداف راهبردی برای انگیزش مدیران برای پایبند بودن به اهداف کیفیتی</p> <p>۲. انجام مستمر ارزشیابی</p> <p>۳. بازبینی روند ارزشیابی</p> <p>۴. رصد، پیگیری و دنبال‌گیری تحقق سیاست</p> <p>۵. توجه به منافع عامه مردم به‌جای خواص جامعه در اجرای سیاست</p> <p>۶. طرح‌های عملی راهبردی غیرمتمرکز</p> <p>۷. ترکیب یا واحد کردن قضاوت مدیران</p> <p>۸. ارتقای همبستگی و اعتماد مدیریت</p> <p>۹. رفع موانع اجرای ارزشیابی</p> <p>۱۰. نظارت در همه سطوح و موضوعات</p> <p>۱۱. تنظیم و طراحی سیاست مبتنی بر منافع عموم مردم و نه خواص جامعه</p> <p>۱۲. وجود سامانه‌های واپایشی (کنترلی) منعطف</p> <p>۱۳. رفع موانع مقبولیت سیاسی سیاست‌های کیفیت تدوین‌شده</p> <p>۱۴. وجود ضمانت اجرایی قوی در سیاست‌های دفاعی تدوین‌شده</p>	نظارت و ارزشیابی
<p>۴. درس‌آموزی و یادگیری مبتنی بر سیاست‌های اجراشده</p> <p>۵. اطلاع‌رسانی و بازخورد پیشرفت‌ها به دستگاه‌ها و مردم</p> <p>۶. برنامه‌ریزی تعالی سیاست</p>	<p>۱. اصلاح و بهبود مستمر سیاست‌های کیفیتی با استفاده از بازخوردهای ارائه‌شده توسط متولیان کیفیت</p> <p>۲. درس‌آموزی و یادگیری مبتنی بر سیاست‌های تدوین‌شده</p> <p>۳. استفاده از تحلیل بازخورد</p>	یادگیری و بازخورد
<p>۵. میزان تأثیر مثبت بر ذهنیت جامعه هدف</p> <p>۶. دستیابی به نتایج مطلوب و ملموس موردنظر</p> <p>۷. پیامدهای نویدبخش و امیدوارکننده</p> <p>۸. تداوم، استمرار و پایداری در نتایج سیاست‌های دفاعی تکراری</p> <p>۹. رفع مسایل و معضلات جامعه هدف سیاست</p>	<p>۱. پرهیز از بزرگ‌نمایی یا کوچک‌نمایی نتایج اجرای سیاست با توجه به سطح مجریان آن</p> <p>۲. تداوم، استمرار و پایداری در نتایج سیاست‌های دفاعی</p> <p>۳. اجرای سیاست‌ها در بازه زمانی معین‌شده</p> <p>۴. افزایش تجربه اندوخته سازمان و کارکنان برای برخورد با سیاست‌های اتخاذشده</p>	نتیجه‌یابی

۳. یافته‌های تحقیق و تجزیه و تحلیل آن‌ها

با ترکیب عوامل شناسایی شده و طبقه‌بندی‌های صورت گرفته با سه مرحله اصلی الگوی فرایندی سیاست‌گذاری الگوی مفهومی شکل شماره (۲) به دست آمد.

شکل شماره (۲): الگوی نهایی سیاست‌گذاری صنایع دفاعی مبتنی بر مرور ادبیات پیشین

اما برای بررسی فرضیه‌های تحقیق مبتنی بر این مقیاس نخست باید درستی مقیاس مورد استفاده تأیید شود؛ بنابراین از تحلیل عاملی تأییدی برای سنجش روابط متغیرهای پنهان با گویه‌های سنجش آن‌ها استفاده شد. این بررسی شامل ۳ متغیر پنهان و ۱۹ متغیر قابل مشاهده بود. برای بررسی معنادار بودن رابطه بین متغیرها از آماره t -value استفاده شد و چون معناداری در سطح خطای ۰/۰۵ بررسی می‌شود؛ بنابراین اگر آماره آزمون t -value از

مقدار بحرانی ۱/۹۶ بزرگتر باشد رابطه معنادار است. بر اساس نتایج شاخص‌های سنجش هر یک از مقیاس‌های مورد استفاده در سطح اطمینان ۵٪ مقدار آماره t-value بزرگتر از ۱/۹۶ است که نشان می‌دهد همبستگی‌های مشاهده شده معنادار است. همان‌گونه که در خروجی نرم‌افزار مشخص است تمامی بارهای عاملی به جز نتایج ملموس و غیرملموس، ساختار و نتیجه نهایی از ۰/۳ بالاتر هستند؛ پس این سه عامل از الگو حذف می‌شوند. برای بیان مقبولیت الگو از شاخص‌های برازش هنجار شده «بتلر-بونت»، برازش نسبی، برازش افزایشی، شاخص‌های تطبیقی و مجذور کامل استفاده شد.

جدول شماره (۶): شاخص‌های برازش الگوی اصلاح شده

AGFI	SRMR	RFI	IFI	GFI	CFI	NFI	RMSEA	X2/df	الگو
>۰/۸	>۰/۰۹	>۰/۹	>۰/۹	>۰/۹	>۰/۹	>۰/۹	<۰/۱	۳-۱	میزان قابل قبول
۰/۹۷	۰/۲۴	۰/۹۹	۰/۹۹	۰/۹۴	۰/۹۸	۰/۹۵	۰/۰۶۱	۲/۴۴۱	محاسبه شده

۴. نتیجه گیری

۴-۱. جمع بندی

در این مطالعه برای دستیابی به پاسخ سؤال‌های اصلی و فرعی مطرح شده، برای طراحی الگوی سیاست‌گذاری صنایع دفاعی اقدام شد. در پاسخ به سؤال فرعی اول و بر اساس نتایج حاصل از مرور ادبیات، رویکرد فرایندی برای طراحی الگو استفاده شد؛ همچنین سه مرحله اصلی تدوین، اجرا و واپایش (کنترل) سیاست‌ها به‌عنوان اجزای اصلی این الگو انتخاب شدند. در این میان با انجام مطالعه مروری نظام‌مند، شاخص‌های ماهیت تدوین، شناخت دقیق مسئله، عوامل مرتبط با نهادها و بازیگران، بررسی جامعیت راه‌حل‌های پیشنهادی و راه‌حل انتخاب شده و اهداف تدوین سیاست برای بخش تدوین سیاست؛ شاخص‌های تناسب و هماهنگی سیاست‌ها، تخصیص و مدیریت بهینه منابع، عوامل درون و برون‌سازمانی، رهبری، فرهنگ، شکست سیاست به اجزای کوچک‌تر، کارکنان و ارتباطات برای بخش اجرای سیاست و یادگیری و بازخورد، ارزیابی و نظارت و ارزشیابی

به‌عنوان شاخص‌های بخش واپایش (کنترل) سیاست‌شناسایی شدند تا به‌این‌ترتیب سؤال فرعی دوم پژوهش نیز پاسخ داده شود. در ادامه با معرفی ۱۳۶ زیرشاخص برای بخش تدوین سیاست، ۷۰ زیرشاخص برای بخش اجرای سیاست و ۶۳ زیرشاخص برای بخش واپایش (کنترل) سیاست به سؤال فرعی سوم نیز پاسخ داده شد.

۲-۴. پیشنهادها

۲-۴-۱. پیشنهادها به مدیران اجرایی

با توجه به الگوی استخراج‌شده می‌توان پیشنهادهای سیاستی زیر را در سه دسته پیشنهادها تدوین سیاست، اجرا و واپایش (کنترل) سیاست به مدیران و سیاست‌گذاران حوزه صنایع دفاعی ارائه کرد:

۲-۴-۱-۱. پیشنهادهای بخش تدوین سیاست‌ها

(۱) سیاست‌ها با توجه به موضوعات روز دنیا و روند پیش رو تهیه شوند تا صنایع دفاعی نوآوری خود را برای دستیابی به اهداف کیفیتی حفظ کنند؛ به‌عبارت‌دیگر صنایع دفاع باید بر لبه فناوری حرکت کنند.

(۲) موضوع کیفیت، مانند موضوع سیاست‌گذاری یک موضوع چندبعدی است و برای ارتقای سطح کیفی خروجی‌های صنایع دفاع چندین سازمان و بازیگر درگیر هستند. همان‌گونه که مقام معظم رهبری ^(مدظله‌العالی) بارها در خصوص هماهنگی و مشارکت دستگاه‌های مختلف بیاناتی را فرموده‌اند،^۱ برای دستیابی به اهداف کیفیتی در صنایع دفاعی نیز هنگام تدوین سیاست‌ها باید به مشارکت، تعیین حوزه اختیارات و وظایف، ائتلاف و سازوکارها و اهداف بازیگران مختلف و بقیه موارد معرفی‌شده در الگو منظور شود.

۱. دستگاه‌های ذی‌ربط در سطوح مختلف ستادی، علمی و اجرایی، ناهماهنگی‌ها را از بین ببرند و هماهنگ و منسجم به ایفای وظایف بپردازند.

(۳) در هنگام تدوین سیاست‌ها بر اساس الگوی مستخرج از این پژوهش باید اهداف تدوین سیاست برای همگان مشخص باشد. مشخص بودن اهداف کیفیتی، جامع و مانع بودن، قابل اندازه‌گیری بودن، واقع‌گرایانه بودن، دارای زمان‌بندی، تعیین‌شده بر اساس علل ریشه‌ای، منطبق بودن با ابزارهای سیاسی، متناسب بودن اهداف و انتظارات سیاست‌های کیفیتی با اصول، اقتضائات و ملاحظات اسلامی- ایرانی، توجه به واقعیت‌های ملی و بین‌المللی در تدوین سیاست‌های دفاعی، پرهیز از زیاده‌گویی در موارد غیرضروری و داشتن هم‌راستایی، متعارض نبودن و انطباق اهداف سیاست با قانون اساسی، اسناد بالادستی، ارزش‌ها و انتظارات ذی‌نفعان از جمله موارد مهم در تدوین سیاست‌ها است.

۲-۴-۱-۲. پیشنهادهای بخش اجرای سیاست‌ها

(۱) اگر سیاست‌گذاران در پی دستیابی به اهداف کیفیتی در صنایع دفاعی هستند در بحث اجرای سیاست‌ها باید به تناسب و هماهنگی بین سیاست‌ها توجه کنند. وجود نداشتن هماهنگی و تناسب بین سیاست‌های اتخاذشده موجب، هدررفت منابع، موازی‌کاری، سردرگمی نیروی انسانی و جزیره‌ای عمل کردن نهادها در فرایند سیاست‌گذاری می‌شود.

(۲) فرایند سیاست‌گذاری نیز مانند هر فرایند دیگری اثرگذار و اثرپذیر از محیط درونی و بیرونی خود است. رفع اختلافات و تضاد منافع میان عناصر داخلی از جمله مدیران و بخش‌های مختلف صنایع دفاعی و عناصر خارجی از جمله نهادهای وابسته و اشخاص و سازمان‌ها می‌تواند سازمان صنایع دفاعی را در دستیابی به اهداف کیفی خود یاری دهد.

(۳) عامل بعدی در اجرای سیاست‌ها موضوع کارکنان است. همان‌گونه که رهبر معظم انقلاب بارها در خصوص اهمیت توجه به نیروی انسانی تأکید نموده‌اند،^۱ توجه به مواردی مانند وجود سازوکارهای تنبیهی در صورت تخلفی در اجرای سیاست‌ها، ایجاد انگیزه کافی برای توجه به مسائل کیفیتی در کارکنان توسط سازمان‌ها در اجرای سیاست‌ها، وجود

۱. به‌طور نمونه مراجعه شود به سخنرانی مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) به مناسبت روز کارگر مورخ ۱۳۹۹/۲/۱۷.

نیروی انسانی آموزش‌دیده در حوزه کیفیت، توانایی کافی کارکنان درگیر در فرایند اجرا و نداشتن اهداف متفاوت کارکنان با اهداف کیفیتی سازمان تبیین‌کننده سیاست‌ها از جمله مواردی است که سیاست‌گذاران باید مورد توجه قرار دهند.

۴-۲-۱-۳. پیشنهادهای بخش واپایش (کنترل) سیاست‌ها

(۱) یکی از نکات مهم در سیاست‌گذاری، یادگیری و دریافت بازخورد مؤثر از گذشته است. بی‌تردید با درس‌آموزی از گذشته می‌توان کیفیت تصمیم‌ها و سیاست‌ها را افزایش داد. عواملی از جمله اصلاح و بهبود مستمر سیاست‌های کیفیتی با استفاده از بازخوردهای ارائه‌شده توسط متولیان کیفیت در هر بخش از سازمان، درس‌آموزی و یادگیری مبتنی بر سیاست‌های تدوین و اجرا شده و اطلاع‌رسانی و بازخورد پیشرفت‌ها به دستگاه‌ها و مردم به‌منظور ایجاد شفافیت و دادن بازخورد به جامعه از جمله اقداماتی است که در مرحله واپایش (کنترل) سیاست‌ها موجب گسترش کیفیت خروجی‌های صنایع دفاعی می‌شود.

(۲) یکی از فعالیت‌های کلیدی برای دستیابی به اهداف کیفیتی، نظارت و ارزشیابی سیاست‌های تدوین و اجرا شده است. فعالیت‌هایی از جمله فعال کردن دستگاه‌های نظارتی موجود در حوزه کیفیت، نظارت میدانی و اکتفا نکردن به گزارش‌های ارائه‌شده، رصد، پیگیری و دنبال‌گیری تحقق سیاست، بررسی ارتباط میان اهداف، انتظارات و اجزای سیاست تدوین‌شده، بررسی به‌روز بودن محتوای سیاست از جمله مواردی هستند که باید در سیاست‌گذاری صنایع دفاعی مورد توجه قرار داد.

۴-۲-۲. پیشنهادهای پژوهشی

(۱) برای دستیابی به یک شناخت عمیق و تهیه الگو از دیدگاه‌های مختلف، پژوهشگران بعدی می‌توانند مطالعه خود را بر یکی دیگر از الگوهای سیاست‌گذاری معطوف کنند. در بخش مرور ادبیات چهار دسته الگوی سیاست‌گذاری با رویکردهای مختلف معرفی شد و با مطالعه ادبیات سیاست‌گذاری، الگوی فرایندی برای این پژوهش به‌عنوان الگوی مبدأ در نظر گرفته شد. در پژوهش‌های آتی می‌شود از الگوهای دیگر سیاست‌گذاری استفاده کرد و

با طراحی الگو و مقایسه آن با الگوی به دست آمده در این پژوهش ضمن غنی ساختن ادبیات حوزه علم سیاست به تصمیم گیران و سیاست گذاران صنایع دفاعی پیشنهادهای کامل تر و جامع تری ارائه کرد.

(۲) نگارندگان این مقاله در بخش طراحی الگو به بررسی سه مرحله تدوین، اجرا و واپایش (کنترل) پرداخته است. پژوهشگران می توانند این سه مرحله را توسعه دهند و بخش هایی را به آن اضافه و کم و از الگوهای چندبخشی فرایندی در پژوهش خود استفاده کنند.

(۳) همچنین می توانند یکی از این بخش ها را به صورت عمیق مورد بررسی قرار دهند؛ به طور مثال در بخش تدوین سیاست یا واپایش (کنترل) سیاست رویکردهای متنوعی وجود دارد. پژوهشگران بعدی می توانند یکی از بخش های این مطالعه را به صورت دقیق و تخصصی مورد بررسی قرار دهند.

فهرست منابع

الف. منابع فارسی

۱. باقری، ابوالفضل (۱۴۰۰)، *تحلیلی تاریخی بر گفتمان‌های رقیب نوآوری و تحول در صنایع دفاعی*، بهبود مدیریت، دوره ۱۵، ش ۳ - شماره پیاپی ۵۳.
۲. بوشهری، علیرضا (۱۳۹۵)، *سیاست هسته و شبکه از رؤیا تا واقعیت: تحلیلی بر سیاست‌های برون‌نگر صنایع دفاعی در دهه اخیر*، مدیریت نوآوری، س ۵، ش ۴.
۳. بیدگلی، محمدرضا (۱۳۹۱)، *بررسی عوامل مؤثر در کاهش ریسک زمان طرح‌ریزی تا پیاده‌سازی استراتژی فناوری در یک سازمان صنعتی (مطالعه موردی پيشران‌های دریایی)*، پایان‌نامه دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات.
۴. خوبرو، محمدتقی؛ الوانی، سید مهدی؛ رحمتی، محمدحسین؛ جندقی، غلامرضا (۱۳۹۷)، *یکپارچگی صنایع دفاعی و غیر دفاعی: یک بوم‌نگاری خط‌مشی در صنعت دفاعی*، بهبود مدیریت، دوره ۱۲، ش ۴.
۵. ریاضی، وحید؛ اکبری، علی؛ باجلانی، صفدر؛ اکبری، حسن رضا (۱۴۰۰)، *معرفی مؤلفه‌ها و ابزارهای جنگ ترکیبی آمریکا علیه ج.ا.ایران*، فصلنامه علمی راهبرد دفاعی، دوره ۱۹، ش ۱.
۶. زمانی، اردشیر (۱۳۹۸)، *طراحی الگوی سیاست‌گذاری در جهت توسعه همکاری میان شرکت‌های دانش‌بنیان ایرانی و آلمانی (مطالعه موردی: شرکت‌های زیست فناوری)*، تهران: دانشگاه تهران.
۷. زهدی‌نسب، یعقوب؛ قنبری جهرمی، محمدحسین؛ محمودی طولش، ساسان (۱۳۹۹)، *سیاست‌های دفاعی ج.ا.ایران در مقابل همکاری‌های احتمالی دفاعی رژیم صهیونیستی*، امارات متحده عربی و عربستان سعودی، فصلنامه علمی راهبرد دفاعی، دوره ۱۸، ش ۴.
۸. سپانلو، هادی (۱۳۹۸)، *ارائه الگوی خط‌مشی‌گذاری برای بانکداری الکترونیک تحت شرایط عدم قطعیت*، رساله دکتری، کیش: دانشگاه تهران.
۹. سهرابی، محمدرضا (۱۳۹۲)، *اصول نگارش مقالات مروری*، مجله پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، س ۱۸، ش ۲ پی‌درپی.
۱۰. فراهانی‌فر، فروغ؛ حسینی شکیب، مهرداد؛ خمسه، عباس؛ حسینی آتشگاه، رضا (۱۴۰۰)، *سناسایی و رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر سرریز فناوری‌های دفاعی به کسب‌وکارهای تجاری*، فصلنامه علمی راهبرد دفاعی، دوره ۱۹، ش ۲، شماره پیاپی ۷۴.

۱۱. فرتوکزاده، حمیدرضا؛ وزیری، جواد (۱۳۸۸)، تحلیل محیط نهادی نوآوری در گذار به صنایع دفاعی فردا، *اندیشه مدیریت راهبردی*، ش ۵.
۱۲. کریم‌میان، زهره؛ محمدی، مهدی؛ ذوالفقارزاده کرمانی، محمدمهدی؛ قاضی نوری، سید سپهر (۱۳۹۸)، بررسی تکامل تاریخی سیاست‌گذاری نوآوری در ایران با رویکرد حکمرانی شبکه‌ای، *بهبود مدیریت*، دوره ۱۳، ش ۳.
۱۳. نجفی، مریم؛ کهن، نوشین؛ نجفی، مینو؛ محمدزاده اسماعیلی، حمیده؛ شیرازی، ماندانا (۱۳۹۴)، بررسی روایی و پایایی ابزار سنجش نگرش بین حرفه‌ای تیم سلامت (AHPQ) در ایران، *پژوهش در آموزش علوم پزشکی*، دوره ۷، ش ۲.

ب. منابع انگلیسی

1. Chiara Cannavale, Anna Eempio, Marco Ferretti. (2021). Up- and down-alliances: A systematic literature review, *International Business Review*, Vol. 30, No 5.
2. Enger, S. (2013). *Dual-Use Technology and Defence-Civilian Spillovers: Evidence from the Norwegian Defence Industry*. Master's thesis at the Centre for Technology, Innovation and Culture (TIK). Faculty of Social Science, University of Oslo.
3. Hoeller, T. Roland, M. & Mayrhofer, R. (2021). On the state of V3 onion services. *In Proceedings of the ACM SIGCOMM 2021 Workshop on Free and Open Communications on the Internet*.
4. Petersen, K. Vakkalanka, S. & Kuzniarz, L. (2015). Guidelines for conducting systematic mapping studies in software engineering: An update. *Information and Software Technology*, Vol. 8, No. 64.

